
Hayekçi Siyasal İktisat ve Müzakareci Demokrasinin Sınırları*

Mark Pennington°

Sosyal demokrat solun liberalizme yönelttiği eleştirilerin başında, liberalizmin bireyleri birbirinden izole “atomlar” olarak görmek suretiyle bireyselliğin içinde olduğu ve yaşadığı sosyal şartların iletişimsel önemini göz ardı ettiği şeklindeki eleştiri gelir. Buna göre, toplum sözleşmecî rasyonel egoistlerden yararcı modern neo-klasik iktisatçılara, liberal siyasi iktisat rasyonel çıkar arayışının örgütlenme sorununu ön plana çıkarırken “rasyonel birey”in hangi toplumsal şartlarda ortaya çıktığı sorununu ihmal etmektedir. *Political Studies*’in son sayılarında örneklerine rastladığımız bu eleştirel görüşün önde gelen savunucularından biri, “müzakareci demokrasi” teorisiyle, Habermas’tır (bkz. meselâ, Smith and Wales, 2000).

Bu makalede Habermas’ın normatif iddialarını tartışarak liberal kurumlara ve piyasa ekonomisine yönelttiği eleştirilerin yanlış temellere dayandığını ortaya koymaya çalışacağım. Müzakareci demokratların temel görüşlerini kısaca özetledikten sonra, toplumsal kurumların iletişimsel işlevi konusunun liberal siyasi iktisat tarafından göz ardı edilen bir konu olmadığını; aksine, F. A. Hayek’in eserlerinde de görüleceği gibi, epistemolojik liberalizmin çekirdeği olduğunu ortaya koyacağım. Hayekçi liberalizmi Habermasçı sosyal demokrasiden ayıran husus, Hayek’in “dil-dışı” iletişim şekillerine atfettiği önemdir. Hayek’e göre, iletişimsel rasyonaliteyi sözlü iletişimin ötesine taşıyabilme konusunda piyasa kurumları sosyal demokrat devlete göre daha

° Mark Pennington Londra Üniversitesi’nde siyaset profesörüdür.

*“Hayekian Political Economy and the Limits of Deliberative Democracy”, *Political Studies*, 2003, Vol. 51, s. 722-739.

elverişli konumdadır ve piyasanın tercih edilme nedeni de budur. Hatta Habermas'ın önem atfettiği kurumsal düzenlemeler, sözlü iletişimi “dil-dışı” iletişim şekillerinin ve açık müzakereyi diğer sosyal bilgi aktarım şekillerinin önüne geçirmek suretiyle aslında sosyal iletişim açısından olumsuz etki yapabilir. Makalemizin sonunda, liberal sosyal düzende iletişimsel rasyonalite açısından gerekli kurumsal şartlar üzerinde de durulacaktır.

Toplumsal Birey, İletişimsel Rasyonalite ve Müzakereci Demokrasi

Toplum Sözleşme teorisi, Rasyonel Tercih teorisi ve neo-klasik iktisatta ifadesini bulan “modernist” liberalizmde siyasal iktisatın temel kaygısı, bireysel tercihlerin etkili biçimde tatminini sağlayacak toplumsal düzenlemelerin belirlenmesidir. Liberal siyasi iktisatta bireylerin, (örneğin, Rawls'un toplum sözleşmesi teorisinde olduğu gibi) kendi belirleyecekleri hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak bir toplumsal sistemi kurgulama ve (örneğin, neo-klasik iktisatta olduğu gibi) serbest bırakılmaları halinde bu hedeflere ulaşmak için gerekli şekilde hareket etme konusunda doğru kararlar verecek rasyonel varlıklar olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle, piyasa ekonomisi ve benzeri kurumlar bireysel özgürlüğü güvence altına almak ve bireylerin kendi belirledikleri hedeflere ulaşmalarını sağlamak konusunda tercih edilmiş bir rasyonel uygulamalar manzumesi olarak görülmektedir.

Ancak, sosyal demokrat eleştirilerin de işaret ettiği gibi, bu modellerin merkezindeki bireysel rasyonalitenin bireylerin içinde bulunduğu toplumsal kurumlardan önce var olduğu kabul edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, toplum bireylerin toplamından başka bir şey değildir. Taylor (1985) gibi teorisyenlere göre, liberalizm aklın ve insanın esasen toplumsal olan doğasını göz ardı etmektedir. Oysa, akıl birbirinden izole “atomlar” şeklinde tasavvur edilen bireylere mahsus bir kavram değildir; aksine, büyük ölçüde bireylerin tarihsel bir toplum içindeki varlıklarının ürünüdür. Aklın kapasitesini esasen bireysel/sübjektif bir fenomen olan tecrübelerin ötesine taşıyan, toplumsal hayattaki dil ve benzeri bireyler arası/inter-sübjektif kurumlardır.

Sosyal demokratlara göre, insan aklını toplumsal çerçevesi dışında izah etmek mümkün değildir; bireysel tercihler de bu tercihleri ifadeye yarayan kurumsal şartlardan bağımsız değildir; aksine, bu kurumların ürünüdür (Taylor, 1985). Bu nedenle, siyasal iktisat bireysel tercihlerin tatmini için gerekli mekanizmalardan önce bu tercihlerin şekillendiği ve ifade bulduğu kurumsal süreçle ilgilenmelidir. Bu açıdan bakıldığında, kurumların değeri bireysel düşünceleri iyi yönde değiştirme kapasitesine göre belirlenecektir.

Liberalizmin en tutarlı sosyal demokrat eleştirisi Jurgen Habermas'ın izin-deki “Yeni Sol” tarafından ortaya konmuştur. Habermas'a (1984, 1990) ve

Horkheimer ve Adorno gibi Frankfurt Okulu'nun ilk üyelerine göre, rasyonel tercih ve yarar maksimizasyonu gibi liberal kavramlarda ifadesini bulan araçsal rasyonalite -belli hedefler için gerekli araçların mekanik biçimde uygulanması- düşüncesi akli indirgemeci bir şekilde ele almaktadır. Bu kabulden yola çıkan kurumsal düzenlemeler, bireysel aktörlerin toplumdaki bağımsız tercihlerini öne çıkarmak suretiyle, akıl yürütmek için gerekli toplumsal şartları göz ardı etmekte ve "kamusal alan"ın fakirleşmesine/gerilemesine neden olmaktadır (Smith ve Wales, 2000).

Habermasçı yazarlar, açık toplumsal iletişim arayışında bireysel haklar ve benzeri liberal kavramların iletişimsel siyasetin gelişmesine yapabileceği katkıyı kabullenmekle birlikte piyasa ekonomisi için aynı hoşgörüyü göstermemektedirler. Örneğin, Mouffe'a göre, "liberalizmin bireysel özgürlük ve kişisel otonomi gibi ideallerinin tam olarak gerçekleşmesi için bu kavramların liberalizmin diğer kavramlarından ayrılması ve siyasal liberalizmin ekonomik liberalizmle özdeşleştirilmesine son verilmesi gerekir." (1993, s. 7).

Mouffe ve benzeri, "sosyalizm-sonrası" yazarlar, özellikle sosyalist projenin Doğu Avrupa'da iflasından sonraki dönemde piyasa ekonomisini kabullenmekle birlikte, piyasanın bireysellikten uzak mekanizmalarla dengelenmesini istemektedirler. Bu yazarlara göre, parasal değişime odaklanan liberal piyasa sistemi araçsal akılçılık anlayışının zirvesini oluşturmaktadır. Örneğin, neo-klasik iktisat için merkezi öneme sahip olan tam rekabetçi piyasada, üreticiler tüketicilerin taleplerine mekanik bir şekilde cevap vermekte ve pazar payını kaptırmak korkusuyla bu taleplerin içeriğini sorgulayamamaktadırlar. Ekonomik liberalizmdeki atomize birey anlayışı sivil toplumun yozlaşması ve seçimlere katılım oranlarındaki düşüşün de gösterdiği gibi bireylerin iletişimsel siyasetten çekilmesiyle sonuçlanmaktadır (Habermas, 1984, 1990).

Habermasçı açıdan bakıldığında, rasyonel tercih teorisinde karşımıza çıkan toplumsal güven eksikliğinin, hodsamlığın ve sorumsuzluğun temelinde piyasa kapitalizminde ifadesini bulan araçsal akılçılık yatmaktadır. Ayrıca, zenginlik ve statü farklılıklarından kaynaklanan eşitsizliklerin gözardı edilmesi sonucu para ve güç toplumsal ilişkilerin ana aracı haline gelmekte, vatandaşlar yekdiğerinin amaçları uğrunda kullanılan birer araç olarak görülmektedir. Habermas'ın takipçileri, bu eleştirilerden hareketle müzakereci demokrasi kavramı etrafında alternatif bir karar alma mekanizması önermektedirler (Barber, 1984; Dryzek, 1990; Young, 1990). Bu mekanizmada üç konu özel bir öneme sahiptir.

İlk olarak, Marksçı yabancılaşma teorilerini hatırlatır şekilde, karar alma mekanizmalarının bilinçsiz/doğal piyasa işleyişi yerine bilinçli bir örgütlenmeyi temel alması istenmektedir. Habermasçı açıdan bakıldığında, toplumsal hayatın piyasa gibi "soyut" bir düzenin ilkelerine tabi olması, esasen bireyleri

güçsüzleştirir. Piyasalardaki “anarşik” karar süreci, bireyleri ne anlayabildikleri ne de kontrol edebildikleri bir takım güçlerin insafına bırakmaktadır. Fiyat sistemi nedeniyle, bireyler kendi davranışlarının başkalarının hayatını nasıl etkilediği hakkında bir fikir sahibi olamamakta ve bir bütün olarak toplumun çıkarlarına hizmet etme konusunda işbirliği yapmayı akıl edememektedir. Buna karşılık, toplumsal konuların demokratik müzakere usulleriyle ele alınması, daha bütüncül karar alma mekanizmalarını geliştirecek ve insanların bilinçli kolektif eylemler aracılığıyla toplumsal ve ekonomik yaşamın yönetimini/sorumluluğunu aktif bir şekilde üstlenmelerini sağlayacaktır (Adaman ve Devine, 1997).

İkinci olarak, bireylerin içinde yaşadıkları toplumla “ilişkisini yeniden kurmak” amacıyla, siyasi ve ekonomik kurumlar bireysel tercihlerin temelindeki gerekçelerin tartışılması suretiyle insanların sahip olduğu değerlerin aktif olarak eğitilmesine imkan verecek sözlü mekanizmalara dayandırılması istenmektedir. Kamusal alandaki demokratik müzakere, bireyler arası/inter-sübjektif bir öğrenme süreci sayesinde bireylerin ufkunu açacak, normalde dikkatlerden kaçabilecek yeni analizlerden ve çözüm önerilerinden haberdar olmalarını sağlayacaktır (Smith ve Wales, 2000). Bu durumda, tüketici kavramını yerine vatandaş kavramını öne çıkacak ve piyasa kurumları da müzakereci demokrasinin kontrolüne girecektir (Barber, 1984).

Son olarak, kararların daha şeffaf ve eşitlikçi biçimde alınmasını sağlamak amacıyla, bütün vatandaşlara aktif katılım hakkı tanınmalı ve bütün taraflara karar alma sürecinde eşit statü sağlanmalıdır. Bunun için de, hakların dağıtımına/paylaşımına ilişkin kararlardan önce, sürece katılacaklar arasındaki eşitsizlikler giderilmelidir (Young, 1990). Müzakereye katılanlar arasındaki eşitsizlikler sağlıklı bir iletişimi engeller; çünkü bu durumda ekonomik açıdan üstün konumdakiler “daha iyi bir gerekçeye sahip oldukları için” değil ama, “daha fazla paraya sahip oldukları” için karar alma sürecini etkileme şansına sahip olacaklardır.

Habermasçı teorinin radikal yansımaları, şirketlerin çalışanlar ve vatandaşlar tarafından yönetilmesini isteyen “katılımcı sosyalizm” ya da “iktisadi hayatın demokratikleşmesi” çağrılarında karşımıza çıkmaktadır (Adaman ve Devine, 1997). Planlı ekonomi ve sınırsız piyasa ekonomisi arasında bir “üçüncü yol” olarak vatandaşların karar süreçlerine katılımını savunan “katılımcı/aktif toplum” kavramı ise aynı noktadan hareket etmekle birlikte daha ılımlı bir kavramdır (Giddens, 1998; Gray, 1993). “New Labour” yönetimi, neoliberal sağın özelleştirme politikasına karşı bir alternatif olarak kamu hizmetlerinin şeffaflığını ve kalitesini arttırmak amacıyla vatandaş jürileri ve kamuoyu yoklamaları aracılığıyla katılma mekanizmalarını geliştirirken bu kavramdan esinlenmiştir.

Hayekçi Liberalizm, Kendiliğinden Düzen ve İletişimsel Rasyonalite

Araçsal akılcılıktan tamamıyla vazgeçmek mümkün olmadığına göre, hedeflerin ve araçların belirlenmesi için akıl yürütmeyi kolaylaştıran kurumların en azından minimal bir meşruiyete sahip olduğunu kabul etmek gerekir. Araçsal akılcılığın sınırları konusunda Frankfurt Okulu'nun karamsar yaklaşımına katılmak zorunda da değiliz. Ancak, liberal kurumların salt araçsal yönden savunulmasına karşı müzakereci demokratların dile getirdiği eleştirileri göz ardı etmemek gerekir. Bununla birlikte, bu eleştirilerde ekonomik liberalizmin esasen araçsal bir akılcılık anlayışına değil, piyasa ekonomisinin iletişimsel işlevlerine odaklandığı dikkatten kaçmaktadır. Habermasçı teori piyasacı anlayışı neo-klasik iktisatla özdeşleştirmektedir. Oysa, piyasa rekabetinin en etkili savunusu rasyonalist neo-klasik iktisata karşı çıkan bir gelenekten gelmektedir. Hayek ve “Avusturya okulu”nun temsil ettiği bu gelenek, bireyleri sadece kendi çıkarıyla ilgili, bencil birer çıkarıcı olarak görmekte; aksine, Hayek'in ifadesiyle, gelişme kavramını “değerlerimizin ve isteklerimizin sürekli değişmesine neden olan, insan aklının oluşum ve değişim süreci” (Hayek, 1960, s. 40) olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, Habermas'ın ve takipçilerinin Hayek'in eserlerini yeterince dikkate almamaları şaşırtıcıdır. Oysa, bu makalede gösterileceği gibi, Hayek'in sosyalistlerin ortodoks planlama modellerine karşı dile getirdiği eleştiriler müzakereci demokratlara karşı da yöneltilebilir.

Neo-klasik iktisatta ifadesini bulan indirgemeci metodolojik bireyciliğin aksine, Hayekçi siyasal iktisat, toplumdaki bağımsız ya da toplum öncesi bir akıl anlayışını savunmamakta; bireysel aklı toplumsal çerçevesi içinde ele almaktadır. Hayek'e göre, toplumsal olguları rasyonel bir tercihin sonucu olarak izah eden teoriler, “yanlış” bir Kartezyen bireyciliğin yanılışına kapılmaktadır (Hayek, 1948a). “Doğru” bir bireyci yaklaşıma düşen, “bireysel” olanla “toplumsal” olan arasındaki karmaşık ilişkiyi ve bu ilişkinin epistemolojik anlamını kavramaya çalışmaktadır (Madison, 1990, s. 40):

Epistemolojik bireycilik, bireyin toplumdaki önce var olabileceğini ya da “toplumsal” olanın “bireysel” olana indirgenebileceğini savunmak değil; toplumsal kurumların ancak çok sayıda bireyin faaliyetleri ışığında anlaşılabilmesini savunmaktadır ki bireylerin birer birey olarak varlıklarını sürdürmesine imkan veren de bu faaliyetlerdir.

Hayek'e göre, burada sözü edilen dil, para ve piyasa gibi sosyal düzenler, “beşeri faaliyetlerin sonucu olmakla birlikte, beşeri kurgunun sonucu olmayan” birer kendiliğinden düzendir (Horwitz, 2001). Dil, para ya da piyasa belli bir birey veya grup tarafından “icat edilmiş” değildir. Aksine, söz konusu kurumlar taklit ve benzeşme yoluyla zaman içinde gelişmiş kurumlardır.

Kendiliğinden düzen kavramı epistemolojik açıdan, insan aklının karmaşık yapısı ve sınırları nedeniyle, bireylerin bilinçli bir şekilde “yaratmadıkları” kurumlar içinde yaşam sürmek zorunda olmaları anlamına gelmektedir (Hayek, 1948a, 1982). Birey, toplum içinde faaliyette bulunabilmek için, örneğin gramer kuralları gibi belli kuralları sorgulamadan kabullenmek zorundadır. Spontane düzenin parçası olan bu kurallar ve kategoriler bilinçli bir şekilde kurgulanmış değildir; ancak, dil örneğinde olduğu gibi, makul insan eylemini kolaylaştırırlar.

Hayek’e göre, sosyal teorinin amacı bireysel planların seyrini incelemek ve etkileşim içindeki bireysel planların kurgulanmamış birer sonucu olarak ortaya çıkan sosyal kurumları/anlamları açıklamaya çalışmak olmalıdır. Dil ve benzeri sosyal kurumlar ne tabiidir ne sun’idir. Bu kurumlar bireysel planlara indirgenemez ve zaten ortaya çıkışı itibariyle hiç kimsenin eseri olmadıkları için bunlar birer sosyal kurumdur (Horwitz, 2001). Bireylerin içinde yer aldığı toplumsal bütünlükler öylesine girift bir yapıya sahiptir ki hiçbir birey ya da grup bu yapının tamamı hakkında kapsayıcı bir bilgiye sahip olamaz. Zaten, toplumsal kurumları “yeniden kurma” girişimlerini başarısızlığa mahkum eden de bu iş için gerekli bilgiye kimsenin sahip olmamasıdır. Sosyalizmin ve “kurucu rasyonalizm”in diğer türlerinin (yapısalcılık sonrası akımların savunduğu “deconstruction” düşüncesi de buraya dahil edilebilir) hayata geçirilebilmesi için örgütlü bir grup aklın toplumun işleyişini anlamak ve toplumu bir bütün halinde yeniden inşa etmek için gerekli bütün bilgiye sahip olması gerekir. Ancak, girift toplumsal yapıların gerisindeki ilişkilerin çeşitliliği ve ulaşılması mümkün olan bilginin yetersizliği birtakım bireylerin bu tür bir bütüncül bilgiye ulaşmasını engellemektedir (Hayek, 1948a, 1982).

Hayek’e göre, piyasa ve benzeri kendiliğinden düzenlere güven duyulmasının gerekli kılan, bireysel aklın sınırlı olmasıdır. Amaçlar ve araçlar konusunda sabit ve mükemmel bir bilgi olsaydı ihatalı bir aklın eseri olarak planlı ekonomilerdeki planlamacılara da güvenmek mümkün olabilirdi. Oysa, Hayek’e göre, insani değerler sürekli değiştiği, bütüncül ve tam bilgiye sahip olunamadığı için planlı ekonominin başarılı olması mümkün değildir. Eksik bilginin değişmez bir gerçek olduğu bir dünyada piyasanın ve fiyat sisteminin üstünlüğü bireysel aktörlerin akılcılığından değil, piyasadaki “birey üstü” mekanizmadan kaynaklanmaktadır. Bireyler bu mekanizma sayesinde, belki de hiç tanımadıkları ve tanışmayacakları çok sayıda bireyin zihninden ve uygulamalarından yararlanma/öğrenme şansı bulmaktadırlar. Hayek’e göre, bu, epistemolojik olarak klasik sosyalizmin asla ulaşamayacağı bir noktadır (Hayek, 1948).

Hayek’e göre, piyasa ekonomisi planlı ekonomiden farklı olarak çok önemli iki işlevi yerine getirmektedir. İlk olarak, piyasa kendiliğinden bir eşgüdüm mekanizmasıdır. Mübadele ilişkileriyle ortaya çıkan nisbi fiyat

yapısı insanların üzerinde pek de düşünmeden piyasanın değişen verilerine (örneğin, malların değişen arz miktarına) uygun tepkiler geliştirmesini sağlar. Oysa, planlı ekonominin benzeri bir uyumu sağlaması için örgütlü bir grubun girift ekonomik sistemin çeşitli unsurları arasında eşgüdümü sağlamak için gerekli bütün bilgi ve bulgulara sahip olması gerekecektir. Herhangi bir grup insanın bu tür bir bilgiye ulaşması mümkün olmadığı için planlı ekonomilerde hedeflenen bilinçli bir eşgüdümü hayata geçirmek mümkün değildir.

İkinci olarak, rekabetçi piyasa aynı zamanda bir intersübjektif/bireylerarası öğrenme sürecidir. Bu süreçte, farklı ya da çelişen düşünceler test edilir, yeni değerler fark edilir ya da elenir. Müteşebbisler, ne üreteceklerini, ne kadar üreteceklerini ve hangi fiyata satacaklarını zaman içinde öğrenirler; işe başlarken bu bilgilere sahip değildirler. Tüketiciler de ürün tercihlerini zaman içinde, bir yandan tecrübeleri diğer yandan rekabet içindeki üreticilerin sundukları yeni teklifler ışığında geliştirirler. Öğrenme süreci, piyasanın her iki tarafında da yaşanır. Arz tarafında, her yeni teşebbüs (örneğin, yeni bir ürün ya da fiyat veya üretim şeklinde değişiklik) yeni bir bilgi anlamına gelmektedir. Bu teşebbüsün sonuçları (kazanç ya da kayıp) başarılı örnekleri taklit etmek ve başarısız örneklerden kaçınmak isteyen diğer müteşebbisler için de öğretici olmaktadır. Talep cephesinde de, yeni fiyatlar ve tüketim maddeleri hakkındaki bilgi komşular, reklamlar ya da kataloglar aracılığıyla yayılmaktadır.

Hayekçi açıdan bakıldığında, ister demokratik seçimle ister atamayla belirlensin, planlamacıların çok sayıdaki karar verici aktörün zihinlerindeki fikirleri/istekleri bilmesi ya da bunlara tatminkar bir cevap verebilmesi mümkün değildir. Bu denli çeşitli bireysel yorumları yansıtan ve farklı beklentileri tatmin eden bir çözüm ancak özel mülkiyet ve serbest piyasa sisteminde bulunabilir (Hayek, 1948b,1976; Lavoie, 1985). Bu nedenle, rekabetçi piyasa, bilginin öğrenilmesinde ve aktarılmasında sosyal bir araçtır. Hatta, Buchanan ve Vanberg'in işaret ettiği gibi (1991), rekabetçi piyasa yaratıcı bir öğrenme prosedürüdür. Yeni değerlere ve mekanizmalara dair bilginin, müzakereci bir arayışla keşfedilmek için "orada" objektif bir şekilde beklediğini düşünmek yanlıştır; bu bilgi de piyasa rekabeti içinde ortaya çıkmaktadır.

Hayekçi Siyasal İktisat ve Müzakereci Demokrasinin Sınırları

Hayekçi liberalizm, bilginin intersübjektif/bireylerarası doğasına ve bireyin toplumsallığına yaptığı vurguyla, Habermasçılarla aynı epistemolojik anlayışı paylaşmaktadır. Hayekçilerin Habermasçılardan ayrıldığı nokta ise bu epistemolojik temellere uygun düşen kurumsal mekanizmalar konusudur. Müzakereci demokrasi yanlıları toplumdaki iletişimsel süreçlerin işlemesi için yüz yüze siyasi ilişkileri ve kamusal tartışmaları gerekli görmektedir. Oysa,

Hayekçilere göre, sözlü siyasal süreçler ulaşılmak istenen iletişimin kapsamını ve kalitesini düşürme riski taşımaktadır ve müzakereci demokrasi araçları yerine piyasa kurumlarına duyulan güvenin nedeni de budur. Müzakereci demokrasinin Hayekçi eleştirisi esasen üç kouda yoğunlaşmaktadır: 1) Toplumsal eşgüdüm için mutlaka bilinçli bir teşkilatlanmanın gerekli olduğu yönündeki görüşün reddi, 2) Toplumsal değerlerin aktarılmasında sözlü iletişime verilen ayrıcalıklı konumun reddi, 3) İletişimsel akılcılık için demokratik eşitlikçiliğin gerekli olduğu yönündeki görüşün reddi.

Bilinçli Koordinasyonun Sınırları

Müzakereci demokrasi yanlıları Marx'taki "insanın gerçek özünün ancak insanların toplumsal işleri özgür bir şekilde ve hep birlikte planlayabilmeleri halinde gerçekleşeceği" düşüncesinden hareketle gayrişahsi bir yapı taşıyan piyasadan bilinçli toplumsal faaliyetlere geçilmesini savunmaktadırlar. Hayekçi açıdan bakıldığında, bu talep toplumun girift doğası konusundaki yanlış kabullerden kaynaklanmaktadır. Girift bir toplumun bütün unsurlarının bilinçli bir şekilde koordine edilebilmesi için bütün bu unsurlar arasındaki ilişkileri kapsayacak ihatalı bir bilgiye ihtiyaç vardır. Müzakereci demokrasi yanlıları, toplumsal ilişkilerin içinde yer alan aktörlerin bir müzakere platformuna katılmasıyla, ki böylesi bir platformun toplanması her şeyden önce fiziki şartlar açısından imkansızdır, bu epistemolojik sorunun giderileceğini düşünmektedirler. Oysa, girift bir bütünün unsurları arasındaki ilişkilerin çeşitliliği, bu tür bir müzakereye katılan zihinlerin bütün toplumsal ilişkileri ihata edecek bilgiye ulaşmasına imkan vermemektedir (Hayek, 1982, s. 35-54).

Hayek'in toplumun girift yapısı karşısında bilinçli teşkilatlanmanın sınırları konusundaki görüşleri "sosyalizm sonrası" yazarların Marx'tan esinlenerek gündeme getirdikleri müzakereci demokrasi taleplerini kalbinden vurmaktadır. Toplumun kontrolü epistemolojik olarak mümkün değilse, bu tür mekanizmaların "özgürleştirici" potansiyeline duyulan güven de bir yanılsamadan ibarettir; bu şartlarda yabancılaşma kavramı da, en azından Marx'taki şekliyle, anlamını yitirir (Prychitko, 1994). Ekonomide merkezi planlama aracılığıyla özgürleşme düşüncesi epistemolojik açıdan mümkün olmadığı gibi, merkezi planlamanın müzakereyle yapılmasından başka bir anlam taşımayan müzakereci demokrasi de özgürleştirici etki yapmayacaktır. Hayek'e göre, insanların kavramakta ve yönlendirmekte güçlük çektikleri eşgüdüm süreçlerinde kendiliğinden düzenlere ve özellikle fiyat sistemine güvenmek gerekir.

Sosyalist planlama kavramıyla müzakereci demokrasinin epistemolojik problemleri arasındaki benzerlikler bu gelenekteki yazarların çoğu tarafından

yeterince dikkate alınmamış görünmektedir. Örneğin, “ekonomide demokrasi” talebiyle karşımıza çıkan Young, işbölümünün müzakereci demokrasi yöntemleriyle denetlenmesini önermektedir (Young, 1990). Daha radikal bir çizgiyi savunan Adaman ve Devine ise bütün iktisadi kararların (yatırım kararları, yeni üretim merkezlerinin yerlerinin belirlenmesi, üretim ölçeği, yeni ürünler, kazancın paylaşımı, vb.) müzakereci planlama komiteleri tarafından “bütüncül” bir “müzakereci koordinasyon” sonucu alınmasını önermektedirler. Milyonlarca ürünün yer aldığı ve her an çok sayıda kararın alınması gereken girift bir ekonomide bu tür mekanizmaların insanları sonu gelmeyen komite toplantılarına mahkum edeceği açıktır. Oscar Wilde’ın dediği gibi, “sosyalizm için çok akşamlar (akşam toplantıları, B.C.) gerekir.” Bu toplantıları düzenlemek mümkün olsa bile, bunların beklenen işlevi yerine getirmesi mümkün olmayacaktır. Milyonlarca bireysel kararın koordine edilmesini gerektiren böylesine girift bir yapıda, müzakere komitelerinin bütün aktörler arasındaki ilişkileri kavraması mümkün değildir. Oysa, piyasa ekonomisi nisbi fiyat sistemi sayesinde, birbirini hiç tanımayan insanlar arasında kendiliğinden uyarılma ve karşılıklı uyum mekanizmasının işlemesine imkan vermektedir. Fiyat sistemi, tam anlamıyla mükemmel olmamakla birlikte, çok sayıda aktörün verdiği farklı kararlara dair kapsamlı bir bilginin aktarılmasına hizmet eder.

Bu hususun Habermas tarafından da kabul edildiğini söyleyebiliriz. Habermas, girift bir ekonomide müzakereci demokrasinin her seviyedeki kararlar için uygun olmadığını kabul etmekte ve sosyal demokratları müzakere mekanizmalarını sadece merkezi kararlarla sınırlandırmaya çağırmaktadır (Habermas, 1992, s. 443-444). Habermas bu şekilde, piyasa kurumlarının girift yapılarda toplumsal koordinasyonu sağlamak hususunda daha etkili olduğunu kabullenmektedir.

Hayekçilerin “bilinçli” kontrol ya da “planlama” kavramlarına karşı çıkmalarının nedeni, onların bu tür bir denetimin sınırları konusundaki kabulleridir. Coase’un (1937) izinden giden ders kitaplarında “piyasa” kavramı ile “işletme” kavramı arasındaki ayrım konusunda ifade edildiği gibi, şirketler, fiyat sisteminin kendiliğinden düzeninin yerine bilinçli bir yönetim hiyerarşisinin konmasından kazançlar elde edilebilecek olan yerlerde gelişen, bilinçli bir şekilde yönetilen kurumlardır. Ancak, belli bir noktadan sonra şirketlerin bilme sınırı aşılır ve daha küçük ve daha esnek rakipler piyasaya girer. Bu nedenle farklı sektörlerdeki şirket sayısı ve büyüklükleri zaman içinde çok büyük farklılıklar gösterebilmektedir ve bu nedenle Marksist doktrinindeki “sınai yoğunlaşma” kavramını kabul etmek mümkün değildir (Steele, 1992). Piyasa ekonomisinde de devletteki merkezi planlamaya benzer şekilde, üretimi denetlemeye ve standartlara uydurmaya yönelik hiyerarşik yapıların ortaya çıkabileceği şeklindeki iddia ise ikna edici olmaktan uzaktır. Piyasada-

ki rekabet, ihtiyaç duyulan bilinçli koordinasyon düzeyini sürekli olarak değerlendirmeye imkan veren çok amaçlı bir enstrümandır.

Müzakere Yoluyla Öğrenmenin Sınırları

Hayekçi açıdan müzakereci demokrasinin sınırları, bilinçli koordinasyonda yaşanan sorunlarla sınırlı değildir. İkinci bir epistemolojik problem, müzakereci demokrasinin sosyal değerlerin test edilmesinde ve aktarılmasında sözlü/açık tartışmaya tanınan ayrıcalıklı konumdan kaynaklanmaktadır. Oysa, Hayekçilere göre, sosyal öğrenme sürecindeki en önemli bilgilerin çoğu bireysel zihinlerde mevcut olan dil-dışı/örtük bilgilerdir.

Sözsüz/örtük bilgi, belli bir piyasada uzmanlaşma sonucu tecrübeyle elde edilen “pratik bilgi” ya da “mesleki bilgi” türünden bilgilerdir (Hayek, 1948b; Polanyi, 1951). Bireylerin, çeşitli emtiaya atfettikleri değere dair bilgi de bu kapsamdadır. Bu tür bilgi, dille/sözle ifade edilmez. Bir sepetteki malları değerlendirmesi istenen birey belki bu mallara verdiği değeri sözlü olarak açıklayamaz, ancak bu mallar arasında yapacağı tercihle aslında cevap vermiş olur. Bu tür bilgi, ancak eylemli olarak açığa vurulabilir (Buchanan, 1969). Zihinlerdeki düşünceler de, kimsenin vakıf olamayacağı örtük bilgiye bir örnek teşkil eder. Hayek ve Avusturya Okulu için, yaratıcı girişimciliğin esasını tam da bu tür düşünceler oluşturur.

Hayekçi analiz, yukarıda örneklendirilen türden bilgilerin sözlü olarak ifade edilemeyeceği üzerinde durur. Buna göre, sözlü iletişim ya da yazılı bir metni okuma yoluyla öğrenme ile gözlem ve taklit yoluyla öğrenme arasında önemli bir fark vardır. Gözlem ve taklit yoluyla öğrenmede, sonuçlardan giderek öğrenme esastır: İnsanlar başkalarının başarılı eylemlerine özenirler ve başarısız eylemlerden de kaçınmak isterler. Burada, başarının ya da başarısızlığın arkasındaki nedenlerin her zaman sözlü olarak ifade edilmesi mümkün olmayabilir. Dolayısıyla, sadece sosyal faaliyetler aracılığıyla ifade bulan ve taklit mekanizmasıyla başkalarına aktarılan bir tür örtük bilginin varlığından söz etmek yanlış olmayacaktır (Horwitz, 1992).

Hayek’e göre, piyasanın fazileti, bu tür örtük bilginin aktarılmasındaki üstünlüğünden kaynaklanmaktadır. Alım-satım kararlarının kastedilmemiş bir sonucu olarak ortaya çıkan fiyatlar kelimelerle ifadesi mümkün olmayan bir takım bilgilerin aktarılmasına hizmet eder. İnsanlar üretici olarak (hangi malları ve nasıl üreteceklerine dair) ve tüketici olarak (farklı alternatifler arasından yaptıkları tercihlerle) kararlar alırken bir yandan da sahip oldukları bilgi hakkında “mesajlar” vermektedirler. Alıcılar ve satıcılar sahip oldukları bilginin farkında olmayabilir ya da neden belli bir şekilde hareket ettikleri konusunda bir izahı yoksun olabilir (Horwitz, 1992). Ancak burada önemli olan, bireylerin zihinlerindeki bilgiye dayanarak hareket etmeleri

ve söz konusu bilginin fiyat sistemi aracılığıyla aktarılmasıdır. Kâr-zarar mekanizması, insanların ödemeye razı oldukları ya da ödemekten kaçındıkları fiyatların ortaya çıkması suretiyle, “sonuçlardan hareketle öğrenme” sürecini kolaylaştırmaktadır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar, müzakereci demokrasinin sınırlarını da ortaya koymaktadır. Sözlü iletişimi öne çıkaran müzakereci demokrasi mekanizmaları sözlü olarak ifadesi mümkün olmayan sosyal bilgiyi dikkate alamayacaktır. Ayrıca, fiziki imkânsızlıklar nedeniyle müzakere platformuna (örneğin, vatandaş jürileri) katılmayan kişiler de müzakere esnasında aktarılacak bilgidен mahrum kalacaktır. Milyonlarca vatandaşın bir araya gelmesi mümkün olmadığına göre, bütün vatandaşların kendileriyle ilgili kararların müzakere sürecine katılmaları zaten beklenmemektedir (Smith ve Wales, 2000). Bu nedenle, Hayekçi açıdan, piyasanın daha kapsamlı ve yaygın bir toplumsal bilgiye dayandığı söylenebilir. Bireylerin ürün ya da kariyer tercihleri, fiyat sistemine yeni bilgiler ekler. Dolayısıyla, milyonlarca insanın zihinlerindeki örtük bilgilerin aktarılmasına imkan sağlayan piyasa, bireylerin yaptığı tercihlerle sürekli olarak güncellenir; müzakere platformlarında karşılaşılan fiziki yetersizliklerin piyasa için söz konusu olmaması da bir başka avantajdır.

Örtük bilginin fiyat sistemi aracılığıyla aktarılmasına ek olarak, piyasa ekonomisi özendirme mekanizmasıyla da bu tür bilginin yayılmasına hizmet eder. Fiyat sistemine alternatif oluşturan bu mekanizma gönüllü topluluklar ve hayır kurumları gibi piyasa dışı ortamlarda da işe yarayabilir. Ancak bizim için önemli olan, piyasa kurumlarının ve özellikle özel mülkiyetin gerek gönüllü organizasyonlara gerek müteşebbislere gerekse tüketicilere çok farklı ufuklar açmasıdır. Bu noktada, piyasanın müzakereci demokrasi karşısındaki bir başka üstünlüğü de çok merkezli olmasıdır. Habermasçıların toplumsal dayanışmayı korumak amacıyla “uzlaşmacı kararlara” ulaşma arzusu, alınacak kararların toplam sayısını azaltmakta ve insanların tercih opsiyonlarını daraltmaktadır. Üretime ve tüketime ilişkin her kararda belli sayıda insanı ikna etmek gerekecekse yeni değerlerin ya da teknolojilerin ortaya çıkması çok güçleşecektir. Oysa, özel mülkiyet sistemi çok sayıda azınlığa farklı düşünceleri deneme imkânı verir. Çoğunluğun yapacağı, yeni düşüncelerin iyiliğine da kötülüğüne işin başında karar vermek değil, yapılacak denemenin sonuçlarına bakarak değerlendirme yapmaktır.

Hayek’e göre, örtük bilgilerin toplumun hizmetine sunulması için özel mülkiyetle güvence altına alınacak bir özel alana ihtiyaç vardır. Bireyler bu özel alanda, kendi yargılarına dayanarak ve her tür sonucuna (başarı ya da başarısızlık) katlanmak üzere kararlar alabilirler. Zihinlerdeki bilgiler, ancak bu tür projelerin hayata geçirilmesiyle dışa vurulur. Böyle bir uygulama olmaksızın bilinmesi mümkün olmayan başarıların taklidi ve hatalardan ka-

çınılması yoluyla da bir tür öğrenme süreci işlemeye başlar. Açık müzakere ve “en iyi izahın gücü” kavramlarını öne çıkaran Habermasçı müzakereci demokraside, açık/sözlü bir şekilde ifade edilmesi mümkün olmayan bu tür bilgiler ve değerler aktarılamayacaktır. Piyasalar ise hem -yeni ürünlerin ya da fiyatların reklamı ve benzer yollarla- açık bilgilerin hem de -özel teşebbüs yoluyla- örtük bilgilerin aktarılmasına imkân verir. Kolektif demokratik usuller ve çoğunluğun diktatörlüğü toplumsal öğrenme için de bir tehdit unsurudur. Unutmamalıdır ki, “çoğunluk için en öğretici faaliyetler her zaman için çoğunluğun fikri sorulsa izin verilmeyecek olan azınlık girişimleri olagelmıştır.” (Hayek, 1960, s. 110).

Demokratik Eşitlikçiliğin Sınırları

Habermasçıların piyasaya yönelttiği eleştirilerin son ayağı piyasadaki eşitsizlikleri hedef almaktadır. Habermasçılara göre, iletişimsel rasyonalite eşitlikçi bir toplumu gerekli kılar. Müzakereci demokrasi yanlıları, gelir ve statü eşitsizliklerine neden olan piyasa kurumlarını toplumsal bütünleşme önünde bir engel olarak görmektedirler (Young, 1990). Piyasadaki adaletsizliğin nedeni emek-değer teorisinde değil, kapitalizmin geniş halk kesimlerini girişimci faaliyetlerin dışında bırakmasında aranmalıdır. Neo-klasik iktisatın denge modelleri piyasadaki kârlı yatırım fırsatlarının mülkiyet sahipleri tarafından kullanılması sonucunu doğurarak, fakirlerin mülkiyet elde etme ve toplum hayatına katılma şansını daraltmaktadır.

Hayekçi açıdan bakıldığında, piyasa bütün fırsatların sahibini bulduğu statik bir yer değildir. Aksine, piyasa, her zaman için keşfedilmemiş bir çok fırsata ev sahipliği yapar; piyasada yeni fikirler ve buluşlara her zaman için yer vardır. Öte yandan girişimcilik, bir takım idari yetkilerin kullanılmasından ibaret değildir; işçilerin ve tüketicilerin de piyasaların hassasiyetleri konusunda etkileri olabilir. Ayrıca, çalışanların yükselmesinde sadece formel bir eğitimin değil, girişimcilik ruhunu destekleyen bir kurumsal atmosferin de gerekli olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin, ticarete özel bir mesleki eğitim aranmaz (Choi, 1999).

Piyasalarda eşitsiz bir güç dağılımı olduğu doğrudur, ancak bu dinamik bir eşitsizliktir. Pek bir şeyi olmadan piyasaya girip de öngörülmeven fırsatları yakalamadaki başarısıyla yükselenler olduğu gibi, büyük imkânlarla işe başladığı halde aynı uyanıklığı gösteremeyip düşenler de vardır.¹ Bu noktada, her kesimden insanın -özellikle dar gelirliilerin- piyasaya girmesini engelleyen

¹ Piyasa ekonomilerindeki eşitsizliğin dinamik bir eşitsizlik olduğunu gösteren çok sayıda veri mevcuttur. Örneğin, ABD’de 1988 tarihi itibarıyla en zengin % 40 içindeki % 40’lık kesim, 1979 tarihi itibarıyla en fakir % 20’nin içinde yer alan % 85.8’lik kesimi oluşturuyordu.

politikaların “toplumsal dışlanma”ya neden olduğunu ifade etmek gerekir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde yüksek vergi oranları ve işgücü piyasasındaki düzenlemeler bireylerin sermaye biriktirerek önlerine çıkan fırsatları değerlendirmelerine engel olmakta (Choi, 1999); gelişmekte olan ülkelerde ise devlet fakirlerin özel mülkiyet haklarını korumakta yetersiz kalmaktadır (De Soto, 2001).

Hayek’e göre, eşitsizlik toplumsal öğrenme sürecinde merkezi öneme sahiptir. Habermasçılar bir yandan araçsal rasyonaliteyi eleştirirken, sonuçlarda eşitliğin ancak araçsal bir örgütlenmede mümkün olabileceğini göz ardı etmektedirler. Böylesi bir yapıda, amaçlar arsında bir hiyerarşi gözetilecek ve imkânların paylaşımı önceden belirlenmiş liyakat kriterlerine göre yapılacaktır. Oysa, böyle nihai amaçlar, insanların sürekli olarak yeni tercihler yaptığı ve hiç kimsenin “en iyi” hakkında bir bilgi sahibi olmadığı açık uçlu bir toplumda kabul edilemez (Hayek, 1982). Piyasa ekonomisi, kaynakları/zenginliği önceden belirlenmiş bir liyakat anlayışına göre dağıtmaz; bu paylaşımında bireyler-arası/intersübjektif bir değer anlayışı etkili olur. Kuşkusuz, piyasada ortaya çıkan sonuçlar farklı başlama noktalarının eseridir. Fakat, farklı insanların hayat tecrübelerinin ve kaynaklarının kullanılması sosyal öğrenme sürecini güçlendirir. İnsanların farklı gelir düzeyindeki işler arasında seçim yapma imkanına sahip olduğu ve gelir düzeyinin çok sayıdaki faktör ışığında belirlendiği bir toplumda, liyakat gelir dağılımı için uygun bir kriter olmaktadır çıkar (Hayek, 1960, s. 97).

Eşitsizlik, iletişimsel rasyonaliteyle uyumsuz bir kavram değildir; piyasa için ise bilgi aktarımında merkezi öneme sahiptir. Şans ya da yetenekler sonucu kazanç fırsatlarının keşfedilmesi, başarıların taklidi yöntemiyle bir tür öğrenme sürecini kolaylaştırır. Bu açıdan bakıldığında, Habermasçıların “müzakereye katılanların tamamının eşit olması” talebi, bilginin bütün aktörler arasında eşit olarak dağıtılmasının mümkün olmadığı gerçeğini göz ardı etmektedir. Bilim dünyasındaki yeni buluşların ve teorilerin belli bir zaman sonra sorgulanmaya başlanması gibi, piyasadaki teşebbüsler ve kazançlar da sürekli olarak yeni aktörlerin rekabetiyle karşı karşıya kalır (Polanyi, 1951). Bu şartlar altında, kurumsal performansı salt eşit etkileşim kriterine göre değerlendirmek doğru olmayacaktır (Di Zerega, 1991).

Hayekçi açıdan bakıldığında, iktisadi güçten kaynaklanan hiyerarşik ilişkilere son vermek isteyen müzakereci demokrasi araçlarının bireylerin ikna kabiliyetine dayanan yeni güç ilişkilerine yol açması kuvvetle muhtemeldir. “En iyi gerekçe/izah” sayesinde belli bir güce erişenlerin, müzakere platformuna daha yüksek bir sosyal statü ile gelmesiyle, başarılı müteşebbislerin piyasaya daha fazla alım gücü ile girmesi arasında bir fark yoktur. Bu nedenle, müzakereci demokrasinin piyasaya göre daha kapsayıcı ya da daha eşitlikçi olacağının garantisi yoktur. Aksine, sözlü müzakereyi öne çıkaran usuller,

girişimci ruha ya da pratik bazı yeteneklere sahip olmakla birlikte müzakereye katılma ve ikna yeteneğinden mahrum olan bireyleri sistematik olarak karar mekanizmasından dışlayacaktır. Zengin olduğu kadar fakirin de, ikna kabiliyeti olanın kadar olmayanın da bilgi aktarımını kolaylaştıran fiyat sisteminin aksine, müzakere kurumları açık ikna kabiliyetine sahip olanları ayrıcalıklı bir konuma taşıyacaktır.

Hayekçi Siyasal İktisat ve İletişimsel Rasyonalitenin Kurumsal Şartları

Buraya kadar, müzakereci demokrasi kurumlarının epistemolojik kapasitesini Hayekçi liberalizm açısından sorguladık. Son bölümde, Hayekçi liberalizmin savunduğu iletişimsel rasyonalitenin kurumsal şartları üzerinde duracağız. Yukarıdaki açıklamalarımız, kendiliğinden düzen ve piyasanın merkezi öneme sahip olduğunu ortaya koydu. Hayek'e göre, özel mülkiyet ve benzeri liberal kurumlar geniş anlamda rasyonalitenin ve bilinçli kolektif eylemlerle ulaşılamayacak karmaşık bir yapının ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Kendiliğinden düzen kavramı ise bu düzeni korumak için gerekli toplumsal kurumları yönlendirmekten ve devletin meşru müdahale alanının sınırları konusunda bilgi vermekten uzaktır. Bu çerçevede, Hayek'in Hume'daki "içsel eleştiri" kavramına getirdiği yorum dikkat çekmektedir.

Aklın sınırları konusu, Hayek'in sosyal teorisinde merkezi öneme sahiptir. Hume'da olduğu gibi, Hayek için de akıl, -dilbilgisi kuralları ve benzeri-kendiliğinden kuralların evrimi aracılığıyla gelişir. Toplumsal kuralların ve teamüllerin ürünü olan aklın bu kuralları ve teamülleri şekillendirme konusundaki kapasitesi sınırlıdır. Girift toplumsal düzenler hakkında, en iyi şekilde ancak bu düzenlerin arka planında yer alan kuralları bilebiliriz. Örneğin bir dili konuşan bütün insanlar konuştukları dil hakkında bazı genel nosyonlara sahiptirler (Livingston,1990). Bireylerin bu kurallar hakkındaki bilgisi zaman içinde kısmen düzeltilebilir ya da geliştirilebilir. Ancak, insanın toplumdaki düzen hakkında ihatalı bilgiye ulaşması mümkün değildir, çünkü insan aklının sınırları nedeniyle, cehalet insanın temel özelliğidir. Bu nedenle, "tamamen kavramamız mümkün olmayan bu düzenleri baştan yaratmamız mümkün olmamakla birlikte, kısmen ileri götürebiliriz." (Hayek, 1982, s. 166).

Sosyal teorinin ve eleştirinin amacı toplumsal kurumları bir bütün olarak "yeniden inşa" etmek değil; bu kurumların arka planını ve işleyişini anlamak, kurallardaki ve teamüllerdeki standartlar aracılığıyla bu kurumları geliştirmeye çalışmaktır. Liberal bir toplum düzeninde, bireyler kurallar içinde yaşamakla birlikte, bu kuralları eleştirme ve "bir ölçüde" değiştirme özgürlüğüne sahiptir. Nasıl ki dil yeni kelimelerle, toplum da yeni buluşlarla zenginleşiyorsa, toplumsal düzen de yeni kurullarla gelişir. Ancak bu kurulların, parçası

olduğu bütüne uyum açısından test edilmesi gerekir. Devlete düşen görev de kendiliğinden düzenlerin temelindeki kuralları ve teamülleri, bu düzenlerin gelişmesine destek olacak şekilde yorumlayarak uygun şartları sağlamaktır (Hayek, 1948a).

Hayek'in burada devletten beklediği, devletin belli nihai amaçlara ulaşmaya çalışması değildir. Devletin bu yöndeki müdahaleleri, insanların zihinlerindeki bilgileri farklı istikametlerde kullanma özgürlüğüne sahip olduğu açık uçlu bir sistemde kabul edilemez. Hayek'e göre, kendiliğinden düzenin belli bir amacı olamaz; ancak farklı hatta çelişen hedeflere ulaşılabilmesi için bu tür kendiliğinden düzenlerin varlığı zaruridir. Burada devlete düşen, nihai amaçlar belirlemek değil; bireylerin farklı amaçlar konusunda bilgilenmesine ve farklı amaçlar doğrultusunda çalışmasına imkân sağlamaktır. Devlet, örneğin hiçbir bireyin ya da grubun altından kalkması mümkün olmayan malları ve hizmetleri (altyapı, ulaşım, para basılması, suçun önlenmesi, mülkiyetin korunması) sağlayabilir. Hatta Hayek, "sosyal adalet" gibi rasyonalist bir kavram uğruna herkes için sabit bir gelir sağlanmasını öngörmedikçe, gelir paylaşımına yönelik politikalara da karşı çıkmamaktadır. Bu ölçüyü aşmayacak bir (sosyal) güvenlik ağından beklenen, ekonominin önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda planlanmasına değil, bireylerin kendiliğinden düzenin gelişiminde yer almasına hizmet etmesidir.

Öte yandan, devlet müdahalesini gerektiren alanlarda devlet tek başına bırakılmamalıdır. Hayek'e göre, bilinçli planlamanın sınırlarını tam olarak belirlememiz mümkün olmadığı için devletin planlı faaliyetleri de rekabete açılmalıdır. Bu nedenle, kuralların belirlenmesi ve uygulanması devletin, özellikle de merkezi devletin tekeline bırakılmamalıdır. Bu noktada, yerel yönetimlerin yarı-ticari örgütlere dönüşmesiyle, Tibout teorisinin Hayekçi bir versiyonuna yaklaşıyoruz. Hayekçi açıdan baktığımızda, burada iki avantajdan söz edilebilir. Öncelikle, yerel inisiyatif devlet tekeline nazaran daha fazla deneme yapılmasına imkan verecektir. İkinci olarak, bireylerin farklı bölgeler arasında ikametgâh değiştirmesi sonucu vergi gelirlerini etkileyecek ve yerel yönetimleri kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaya sevk edecektir. Bu mekanizma, tam olarak piyasadaki fiyat sisteminin kolaylaştırdığı arz-talep uyarlamalarına benzememekle birlikte, farklı tecrübeler zemin hazırladığı ve tek merkezden planlama yerine ülke genelinde yayılmış bulunan bilgilerin değerlendirilmesine imkân sağladığı için Hayek tarafından desteklenmektedir.

Piyasa mekanizmalarının epistemolojik açıdan üstünlükleri dikkate alındığında, devletin üstlendiği kamu hizmetleri sürekli olarak denetime tabi tutularak, yeni gelişmeler ışığında yeni alanların da özel sektör rekabetine açılması sağlanmalıdır. Gerçekten de, arz açısından bölünmesi mümkün olmayan salt kamu hizmetlerinin sayısı pek azdır ve teknolojik gelişmeler her geçen

gün yeni hizmetlerin de piyasa tarafından sunulmasına imkan vermektedir (bakınız, Pennington, 2001). Hayek, özel piyasaların teşviki için, devlet tarafından sunulan bütün hizmetlerin özel kişilerin rekabetine açılmasını ve bu hizmetleri özel kişilerden almak isteyenlerin masraflarının da vergilerle karşılanmasını istemektedir. Bu talep, “adalet ve savunma dışındaki, devlet tekeline konu olan bütün hizmetler için geçerlidir: Eğitim, ulaştırma, iletişim, posta, telgraf, telefon, yayıncılık, sosyal güvenlik, kamu hizmetleri adıyla anılan faaliyetler ve her şeyden önce para basılması.” (Hayek, 1982, s. 147).

Bu yaklaşımın temelinde şu kabul bulunmaktadır: Devlet kurumları hakikaten toplumsal açıdan yararlı bilgiye sahipse, zaten rekabet ortamında da ayakta kalmayı başaracaklardır.

Hayekçi sosyal teorinin devlete biçtiği rolün müzakereci demokrasi yanlılarının devlete verdiği rolden çok farklı olduğu açıktır. Müzakereci demokrasi yanlılarına göre, “kolektif müzakere alanı” olarak tanımlanan kamusal alanın genişlemesi, iletişimsel rasyonalitenin ön şartıdır. Habermas’a ve takipçilerine göre siyasal katılım oranlarındaki düşüş ve siyasetçilere duyulan güvensizlik atomist piyasa mekanizmasının kötü etkilerini en iyi şekilde örneklendirmektedir.

Buna karşılık, Hayekçi analiz açısından, siyasal katılım ile iletişimsel sosyal ilişkiler arasında bir bağlantı kurmak yanlıştır. Siyasal katılımındaki düşüş, alternatif katılım şekillerinin tercih edilmesi olarak da değerlendirilebilir. Öte yandan, bu makalede ortaya konduğu gibi, piyasalar esasen atomist kurumlar değildir; aksine, piyasalar bireyler arası ilişkileri sözlü iletişimin ötesine taşıyan “sosyal” kurumlardır. Piyasalar rekabet mekanizması sayesinde tercihlerin ve değerlerin sürekli olarak yeniden şekillenmesine imkan verir. Dolayısıyla piyasa bizatihi “kamusal alan”ın parçasıdır.

Bu şekilde bakıldığında, müzakereci demokrasi yanlıları tarafından karşıtlık ilişkisi içinde sunulan “bencil/hodgâm” tüketici davranışı ile “sorumlu/diğergâm” vatandaş davranışı arasındaki çelişki de ortadan kalkmaktadır. Tüketici tercihleri, mutlaka bencil birer tercih olmayabilir. Örneğin, bir tüketici en düşük fiyatı aslında bir hayır kurumu adına araştırıyor olabilir. “Rekabet” kavramını da mutlaka “işbirliği” kavramının antitezi olarak görmemek gerekir. Aslında burada söz konusu olan, farklı işbirliği yapıları arasında bir rekabettir. İnsanların bencil ya da sorumlu davranışları açısından yapılan bu değerlendirmeler bir yana, piyasanın her şeyden önce epistemolojik olarak üstün konumda olduğunu kabul etmek gerekir. Örneğin piyasada, bilgi beslemesi daha kolay olmaktadır, neden sonuç ilişkileri daha açık şekilde ortaya çıkmaktadır; kamu politikalarında ise, yapılan tercihlerle ulaşılan girift sonuçlar arasında bu derece açık bir ilişki kurmak zordur.

Bu nedenle, siyasetçilere duyulan güvendeki düşüşü “atomist” piyasaya yüklemek yerine, sosyal demokrat devletin genişlemesine bağlamak daha doğ-

ru olabilir (Hardin, 2000). Özellikle, artık piyasa ekonomisinde her alanda fiyat/kalite karşılaştırması yapmaya alışan insanlar kamu kesimindeki -eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi- hizmetlerdeki bilgi geri beslemesini yetersiz bulmaktadır. Bu durum, müzakere ilkesini benimseyenler tarafından da kabul edilmektedir. Örneğin, Fabian Society hükümetle vatandaş arasında kamu hizmetleri konusunda iletişimi güçlendirmek ve siyasetçilere duyulan güveni artırmak amacıyla eğitim ve sağlık harcamaları için “peşin vergi” (vergi teminatı) kavramını gündeme getirmişlerdir (Jacobs, 2000). Hayekçi açıdan, bütün bu mekanizmalar, piyasa ekonomisinde tüketicilerle üreticiler arasında sürekli yaşanan iletişimin yanında yetersiz kalmaya mahkumdur. Kolektif müzakerelerden bir sonuç alınamaması, zaten siyasetçilere duyulan güveni zedeleyen etkenlerin başında gelmektedir.

Sonuç

Bu makalede, müzakereci demokrasinin başlıca tezlerini Hayekçi açıdan sorgulamaya çalıştık. Yaptığımız analiz, Habermasçı modellerin ortodoks liberalizmde ve ortodoks sosyalizmden daha zengin bir rasyonalite kavramına sahip olmakla birlikte, iletişimsel siyasetin sınırları konusunda eksikleri olduğunu ortaya koydu. Örneğin, bilinçli koordinasyon kavramını öne çıkaran müzakereci kurumlar, dinamik ve girift yapılarda kapsayıcı bir toplumsal koordinasyon için gerekli epistemolojik kapasiteden yoksundur. Öte yandan, açık müzakerenin öne çıkarılması, sözlü-yazılı olmayan bilgi şekillerini göz ardı etmekte ve sözel ikna kabiliyeti olmayanları süreç dışı bırakma riski taşımaktadır. Oysa, Hayekçi sosyal teoriye göre, piyasanın fazileti, iletişimsel rasyonaliteyi sözlü iletişimin epistemolojik sınırlarının ötesine taşımasından kaynaklanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için gerekli kurumsal düzenlemeler ayrıca tartışılabilir, ancak yaptığımız analiz neticesinde bu kurumların Habermasçı soldan çok Hayekçi sağa yakın olacağını söylemek yanlış olmaz.

Kaynakça

Adaman, F. and Devine, P.(1997) ‘On the Economic Theory of Socialism’, *New Left Review*, no. 221, 523-37.

Barber, B. (1984) *Strong Democracy*. Berkley CA: California Press.

Buchanan, J.M. (1969) *Cost and Choice*. Chicago IL: University of Chicago Press.

Buchanan, J.M. and Vanberg, G. (1991) ‘The Market as a Creative Process’, *Economics and Philosophy*, 7 (2), 167-86.

Choi, Y.B. (1999) ‘On the Rich Getting Richer and the Poor Getting Poorer’, *Kyklos*, 53 (2), 239-58.

- Coase, R.H. (1937) 'The Nature of the Firm', *Economica*, 4(4), 386-405.
- De Soto, H. (2001) *The Mystery of Capital*. London: Black Swan.
- Di Zerega, G. (1991) 'Elites and Democratic Theory: Insights from the Self-Organising Model', *Review of Politics*, 53(2), 340-72.
- Dryzek, J. (1990) 'Green Reason: Communicative Ethics for the Biosphere', *Environmental Ethics*, 12(2), 195-210.
- Giddens, A. (1998) *The Third Way*. London: Polity Press.
- Gray, J. (1993) *Beyond the New Right*. London: Routledge.
- Habermas, J. (1984) *The Theory of Communicative Action, Volume I, Reason and the Rationalisation of Society*. Boston MA: Beacon Press.
- Habermas, J. (1990) *Moral Consciousness and Communicative Action*. Cambridge MA: MIT Press.
- Habermas, J. (1992) 'Further Reflections on the Public Sphere', in C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge MA: MIT Press, 421-61.
- Hardin, R. (2000) 'The Public Trust', in S. Pharr and R. Putnam (eds), *Dissaffected Democracies*. Princeton NJ: Princeton University Press, 31-51.
- Hayek, F. A. (1948a) 'Individualism: True and False', in *Individualism and Economic Order*. Chicago IL: University of Chicago Press, 1-32.
- Hayek, F. A. (1948b) 'The Use of Knowledge in Society', in *Individualism and Economic Order*. Chicago IL: University of Chicago Press, 77-91.
- Hayek, F. A. (1960) *The Constitution of Liberty*. London: Roudledge.
- Hayek, F. A. (1976) 'Competition as a Discovery Procedure', in *New Studies in Politics, Economics and the History of Ideas*. London: Roudledge, 179-90.
- Hayek, F. A. (1982) *Law Legislation and Liberty*. London: Roudledge.
- Horkheimer, M. and Adorno, T. (1972) *The Dialectic of Enlightenment*. London: Verso.
- Horwitz, S. (1992) 'Monetary Exchange as an Extra-Linguistic Communications Medium', *Review of Social Economy*, 50(2), 193-214.
- Horwitz S. (2001) 'Money and the Interpretive Turn' (www.hayekcentre.org).
- Jacobs, M. (2000) *Paying for Progress*. London: Fabian Society.
- Lavoie, D. (1992) *Rivalry and Central Planning: The Socialist Calculation Debate Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Livingston, D. (1992) 'Hayek as Humean', *Critical Review*, 5(2), 159-77.
- Madison, G. (1990) 'Between Theory and Practice: Hayek on the Logic of

Cultural Dynamics', *Cultural Dynamics*, 3(1),35-50.

Mouffe, C. (1993) *The Return of the Political*. London: Verso.

O'Neill, J. (2000) *The Market*. London: Routledge.

Pennington, M. (2001) 'Environmental Markets versus Environmental Deliberation: A Hayekian Critique of Green Political Economy', *New Political Economy*, 6(2), 171-90.

Polanyi, M. (1951) *The Logic of Liberty*. Chicago IL: University of Chicago Press.

Prychitko, D. (1994) 'Marxisms and Market Processes', in P. Boettke (ed.), *The Elgar Companion to Austria Economics*. Brookfield VT: Edward Elgar, 516-22.

Scout, D. (1998) *Seeing Like a State*. New Haven CT: Yale University Press.

Smith, G. And Wales, C. (2000) 'Citizens' Juries and Deliberative Democracy', *Political Studies*, 48 (1), 51-65.

Steele, D. (1992) *From Marx to Mises*. La Salle IL: Open Court.

Taylor, C. (1985) *Philosophy and the Human Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

Young, I. M. (1990) *Justice and the Politics of Difference*. Princeton NJ: Princeton University Press.